

# NYT FRA SPROGNÆVNET

JUNI 2019

Dansk  
Sprognævn

## INDHOLD

### Leder

Nyt fra Sprognævnet – nu fra Nordfyn

### Shotgun!

Et udtryk fra amerikanske westerns har fundet vej til dansk

### Spørgsmål & svar

- Almen og almindelig
- Inhouse
- Komme eller være i vælten
- Komma i sætningsknode

Nummeret indeholder en leder af nævnets nye direktør og nogle spørgsmål-svar, bl.a. om hvordan man sætter komma i sætningsknuder og om udtrykket *at komme i vælten*. Du kan også læse om ordet *shotgun*, som nok især bruges af børn og unge.



## Nyt fra Sprognævnet – nu fra Nordfyn

Bogstavrimene i min overskrift er lidt for sjov. Men det er det ikke at Dansk Sprognævn nu er flyttet ind i Bogense. Det er et nyt vilkår for vores virke, og vi arbejder dagligt med at udvikle arbejdsrutiner og finde resurser så vi i Sprognævnet kan fortsætte vores virke for at normere dansk retskrivning, følge sprogets udvikling, oplyse om dansk og betjene Dansk Tegnsprogråd.



**THOMAS HESTBÆK ANDERSEN**  
(f. 1975) er direktør i Dansk Sprognævn



**VI ER FLYTTET** ind i vores nye hus i Bogense; det skete pr. 1. april. 'Vi' er en blanding af gamle og nye ansatte, for ikke alle Sprognævnets

medarbejdere har valgt at tage turen med over Storebælt fra Frederiksberg. Otte gamle ansatte er blevet blandet med syv nyansatte, og forskydninger er sket mellem ansvarsområder. Fordi vi har oplevet så stor en udskiftning og omvæltning, vil jeg gerne benytte disse spalter til at præsentere dem som aktuelt udgør Dansk Sprognævns forsknings- og formidlingsinstitut.

- Jørgen Schack (cand.mag. 1989, ansat ved Dansk Sprognævn siden 1991) er seniorforsker. Jørgen arbejder bl.a. med grammatik, ordforrådsstudier og undersøgelser af skole- og gymnasieelevers stave- og tegnsætningsfærdigheder. Han er desuden redaktør på Retskrivningsordbogen.
- Margrethe Heidemann Andersen (ph.d. 2003, ansat ved Dansk Sprognævn siden 1997) er seniorforsker. Margrethe arbejder for tiden på et projekt om engelskpåvirkningen af dansk og er redaktør på Retskrivningsordbogen. Hun er også medredaktør på tidsskriftet NyS, Nydanske Sprogstudier, og på Nyt fra Sprognævnet. Derudover arbejder hun med nye ord i dansk.
- Eva Skafte Jensen (ph.d. 2001, dr.phil. 2011, ansat ved Dansk Sprognævn siden 2012) er seniorforsker. Eva er grammatiker og sproghistoriker og arbejder med såvel sprogsystemer som sprogforandring. Desuden forsker hun i hverdagsprogbrug, herunder skriftsproget på de nye digitale platforme som sms, Twitter



osv. For tiden arbejder hun blandt andet med hilsner i e-mail, brugen af pronominalkasus i dansk (*jeg – mig* osv.) og grammatiske forskelle på gammeldansk og moderne dansk. Eva deltager regelmæssigt i radioprogrammet *Klog på Sprog* på DR P1.

- Marianne Rathje (ph.d. 2009, ansat ved Dansk Sprognævn i 2001-2013 og igen siden april 2019) er seniorforsker. Marianne arbejder med nævnets nyordsordbog, med det nordiske samarbejde mellem sprognævnene i Norden og er en del af redaktionen af *Nyt fra Sprognævnet*. Mariannes forskningsområder er sprogbrugen på sociale medier, aggressiv sprogbrug og skriftsproglighed i uddannelses-systemet.
- Peter Juel Henriksen (ph.d. 2000, ansat fast ved Dansk Sprognævn fra oktober 2019) er seniorforsker og arbejder med det danske sprog som kommunikationsredskab, som teknologisk resurse og som alle danskeres daglige nydelsesmiddel.
- Anne Kjærgaard (ph.d. 2010, ansat ved Dansk Sprognævn siden 2006) er forsker. Anne arbejder for tiden på et projekt om sygemeldte borgeres oplevelse af to forskellige versioner af et brev om sygedagpenge. Hun er desuden involveret i en europæisk undersøgelse af hvordan offentlige myndigheder i forskellige europæiske lande kommunikerer med borgere, og i et projekt om hvordan man bedriver (sproglig) rådgivning i Danmark. Desuden arbejder Anne 15 timer om ugen med dansk tegnsprog ved Afdeling for Dansk Tegnsprog, der ligger under Dansk Sprognævn. Her bru-



ger hun især sin tid på at oplyse og formidle om dansk tegnsprog.

- Janne Boye Niemelä (cand.mag. 2004, ansat ved Dansk Sprognævn siden 2015) arbejder 22 timer om ugen som faglig leder på Afdeling for Dansk Tegnsprog, hvor hun besvarer sproglige spørgsmål indenfor dansk tegnsprog. Ved siden af dette arbejder Janne på Ordbog over Dansk Tegnsprog på Københavns Professionshøjskole.
- Anna Sofie Hartling (cand.mag. 2011, ansat ved Dansk Sprognævn siden maj 2019) er videnskabelig medarbejder. Anna arbejder bl.a. med påvirkning fra andre sprog i dansk. Hun er herudover redaktør på *Retskrivningsordbogen*, og hun er tilknyttet ROhist, som er et projekt





om retskrivning og retskrivningsordbøger fra slutningen af 1700-tallet til i dag.

- Lene Rotne (ph.d. 2018, ansat ved Dansk Sprognævn siden 2014) har skrevet ph.d.-afhandling om unges sprog på Facebook og i stile. For tiden arbejder hun med postdocprojektet "Skriftlig dansk til studentereksamen. En undersøgelse af gymnasieelevers skriftlige danskniveau". Projektet er finansieret af Kulturministeriets Forskningspulje. Lene er p.t. på barsel.



- Ida Elisabeth Mørch (cand.mag. 1998, ansat ved Dansk Sprognævn siden 2005) er seniorkonsulent og souschef. Ida er projektleder og redaktør på sproget.dk og arbejder desuden i den sproglige rådgivning, med hjemmesiden og med nogle af nævnets forlagsopgaver.
- Thomas Widmann (cand.mag. 2002, ansat ved Dansk Sprognævn siden april 2019) er seniorkonsulent. Thomas arbejder med sprogteknologi, korpuslingvistik og digitalisering.
- Kirsten Lindø Dolberg-Møller (cand.phil. 2003, mag.art. 2006, ansat ved Dansk Sprognævn siden januar 2019) er videnskoordinator. Kirsten har ansvaret for Sprognævnets bibliotek og forlagsvirksomhed. Desuden sidder Kirsten i redaktionen for Nyt fra Sprognævnet.
- Anne Sofie Bøllingstoft (ansat ved Dansk Sprognævn siden maj 2019) er kontorassistent. Anne Sofie hjælper med alle de praktiske drifts- og kontoropgaver som skal løses for at huset og nævnet fungerer.
- Thomas Hestbæk Andersen (ph.d. 2003, ansat ved Dansk Sprognævn siden februar 2019) er

direktør. Thomas forestår den daglige ledelse og repræsenterer nævnet i forhold til samarbejdspartnere. Når Thomas forsker, arbejder han med hvad der sker med menneskelig betydningsdannelse (særligt brugen af sproget) når vi digitaliserer vores relationer, især i forbindelse med organisationskommunikation.

- Sabine Kirchmeier (ph.d. 1997, ansat ved Dansk Sprognævn siden 2006) har været direktør for Sprognævnet og er nu på konsulentbasis international rådgiver i forhold til nævnets internationale projekter og samarbejdspartnere. Sabines vigtigste forskningsområder er sprogpolitik, sprogteknologi, virksomheders og institutioners sproglige strategier og valens-teori.
- Dansk Sprognævnets øverste ledelse er bestyrelsen, og den består (også efter flytningen) af: Anne Holmen (formand), Per Lindegaard Hjorth (næstformand), Mads Poulsen, Inger Schoonderbeek Hansen, Lars Heltoft, Tonny Skovgård Jensen og Jørgen Schack (medarbejdernes repræsentant).



## DANSK SPROGNÆVN SÆTTER ET AFTRYK PÅ DET DANSKE (SPROG)SAMFUND

Ifølge loven skal Dansk Sprognævn følge det danske sprogs udvikling, give råd og oplysninger om det danske sprog og fastlægge den danske retskrivning.

'Hvorfor skal vi det?', kan man så spørge. Eller bør man spørge!

Enhver institution på finansloven – og ikke mindst institutioner med monopol som det Sprognævnet har i forhold til retskrivningen – bør stille sig selv spørgsmålet: 'Hvilket aftryk sætter vi på Danmark?'. Eller måske formuleret som 'Hvilken værdi har vores arbejde?'. Den værdi kan ikke opgøres simpelt eller i tal, endsige som økonomisk værdi, men spørgsmålet bør debatteres og diskuteres så institutionens aftryk fremstår klart.

Så hvad er Dansk Sprognævns aftryk? Et forsimplet svar vil være at vi i Dansk Sprognævn følger udviklingen i dansk og normerer sproget

for (1) at fastholde og udvikle sproget som en resurse man kan arbejde med, og (2) at sætte dansk på dagsordenen – på spil, så at sige – som noget man kan spejle sig i, som en menneskelig kommunikationsform man kan være enig i udviklingen af eller begræde forfaldet af.

Den første effekt af vores arbejde minder lidt om arkivets. Når vi jf. (1) sigter på at fastholde dansk som en resurse man kan arbejde med, så sigter vi eksempelvis på at bidrage til klarere kommunikation mellem offentlige myndigheder og borgerne, til udviklingen af sprogteknologiske applikationer som kan sikre at vi kan tale og skrive dansk med den digitale virkelighed, herunder de robotter som i stigende omfang omgiver os, og til uddannelsen af sprogkyndige medborgere.

Når vores arbejde jf. (2) kan sætte dansk på spil, så har vores arbejde kulturel værdi på den sprogpolitiske kamplads hvor selve vores sproglige identitet er i fokus. Dansk Sprognævns virke sætter således både ganske konkrete og mere abstrakte aftryk på det samfund vi er en del af. ■





# Shotgun!



**MARGRETHE HEIDE-MANN ANDERSEN**  
(f. 1971) er seniorforsker i Dansk Sprognævn

**D**A JEG VAR barn, råbte man *helle for forsædet* når man ville have den gode plads ved siden af chaufføren. I dag råber mine børn *shotgun* når de vil opnå det samme.

Første gang jeg selv mødte udtrykket på skrift, var i en artikel i bladet Motor (31.1.2019), hvor det blev nævnt at udtrykket *riding shotgun* stammer fra USA, og at det henviser til den person der i gamle dage sad ved siden af kusken på hestevognen med et gevær (en shotgun) som forsvar mod overfald.

Udtrykket kan dateres til 1963 i amerikansk (<https://www.etymonline.com/search?q=shotgun>) og stammer således næppe fra "det vilde vesten", men nok snarere fra de mange amerikanske westerns der blev lavet i 1960'erne. Disse film så datidens teenagere, og de overførte simpelthen udtrykket til det at sidde på det eftertragtede forsæde, og siden er det så kommet til Danmark.

Det ældste belæg på ordet jeg har kunnet finde i den danske tekstsamling Infomedia, stammer fra Tipsbladet 20.2.2009, men udtrykket er formentlig ældre i dansk. I hvert fald skriver den tidligere professionelle fodboldspiller Mads Juncker i en artikel i Tipsbladet at det at råbe *shotgun* (som man i fodboldverdenen kan bruge om alt muligt) er et udtryk og en leg som han har kendt i mange år. Mads Juncker er født i 1981, og dermed kan udtrykket have været kendt i dansk siden slutningen af 80'erne eller starten af 90'erne.

Hvis læserne af Nyt fra Sprognævnet har en mere præcis datering, hører jeg gerne fra dem. ■



## Almen og almindelige



Jeg er gymnasielærer og støder oftere og oftere på vendingen ”den almene dansker” hos mine elever. Jeg mener at det hedder ”den almindelige dansker”, men er det andet ligefrem en fejl?



Nej, det er ikke en decideret fejl, men det er påfaldende at bruge *almen* i betydningen ’almindelig’ om mennesker.

*Almindelig* betyder ifølge Den Danske Ordbog ’som ikke adskiller sig fra gennemsnittet; uden bemærkelsesværdige eller påfaldende egenskaber’ (<https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=almindelig>), og ordbogen giver bl.a. eksemplet ”almindelige mennesker”. Betydning 1.a er ’den mest udbredte og kendte af sin slags’, fx ”den almindelige borger”. *Den almindelige dansker* må dermed betyde noget i retning af ’den mest udbredte’, ’den gennemsnitlige’ el.lign.

*Almen* betyder ifølge samme ordbog ’som gælder for de fleste eller alle mennesker’, og den angiver at ordet er synonymt med *almindelig*. Eksemplerne er ”almen interesse” og ”alment accepteret”, men det angives ikke at mennesker kan være ”almene”. Derimod kender vi især *almen* fra udtrykkene ”almen praksis” og ”alment praktiserende læge”, som altså er hhv. en praksis og en læge der henvender sig til alle generelt (modsat en speciallæge). *En almen praksis* og *en almindelig praksis* er dermed ikke synonyme.

Der er dog ikke tvivl om at udtrykket *den almene dansker* bruges i praksis i betydningen ’den almindelige dansker’. En søgning i Infomedias pressens samlede dataarkiv, 10.5.2019 giver således knap 1500 artikler med dette udtryk, bl.a. dette:

”Hvis politikerne ikke fremlægger en nøjagtig beskrivelse af, på hvilke områder Danmark skal afgive yderligere suverænitet i forbindelse med afstemningen om Maastricht-aftalerne, så må de forudse, at den almene dansker stemmer nej til Unionen” (Berlingske Tidende 10.4.1992).

Her må udtrykket betyde det samme som ”den almindelige, gennemsnitlige dansker”. Samme søgning giver dog næsten 19.000 artikler med udtrykket ”den almindelige dansker”, som dermed er langt hyppigere.

Konklusionen er derfor at vi på baggrund af ordbogsoplysningerne og sprogbrugen vil anbefale at man bruger udtrykket *den almindelige dansker* frem for *den almene dansker*. ■

**MHA**

### VIDSTE DU ...

... at metersystemets forkortelser er uden forkortelsespunktum: *cm, m, m<sup>2</sup>, km, g, kg, dl, l, kHz, dB, V, A, W*? Der sættes heller ikke forkortelsespunktum efter betegnelser på postdistrikter: *Odense C, København NV, Frederiksberg C mv.* Det samme gælder forkortelser for landsdele i postadresser: *Nykøbing Sj, Viby J mv.* Hovedreglerne for hvordan man bruger forkortelsespunktum, kan du læse mere om i § 42 i Retskrivningsordbogen.

KLD





»

## Inhouse



Hvordan skrives adjektivet *inhouse* på dansk? Er det *inhouse*, *in-house* eller måske *in house*?



*Inhouse* er et adjektiv vi har lånt fra engelsk, hvor det betyder noget i retning af 'intern', 'i eget regi' (jf. Engelsk-Dansk Ordbog på ordbogen.com). På engelsk skrives det tilsyneladende med bindestreg, altså *in-house* (se fx <https://en.oxforddictionaries.com/definition/in-house>), ligesom også *in-store* (der betyder noget i retning af 'inde i butikken'). Sådanne ord anbefaler vi at man skriver uden bindestreg (altså også fx *instore*), så vi behandler dem på samme måde som fx *online*, der også på engelsk skrives uden bindestreg (<https://en.oxforddictionaries.com/definition/online>).

Sammensætninger med *inhouse* skrives enten i ét eller to ord, alt efter hvor trykket ligger. Det kan derfor både hedde *inhouseproduktion* (med et hovedtryk) og *inhouse produktion* (med tryk både på *inhouse* og *produktion*), ligesom det også kan hedde både *en online ordbog* og *en onlineordbog*.

**MHA**

## Komma i sætningsknode



I en artikel i Politiken så jeg følgende kommentering: *Det, synes jeg faktisk, er okay præcist formuleret*. Er det korrekt kommateret?



Nej, det er det faktisk ikke. Der er tale om det man kalder en sætningsknode, hvor et led fra en ledsætning er placeret forrest i oversætningen. I Retskrivningsordbogens § 49.5 finder man eksemplet: *Det ved han (,) at vi gør* (med startkomma valgt til) overfor *Det ved han at vi gør* (med startkomma valgt fra). Dette eksempel minder meget om dit, og det vil sige at hvis man sætter startkomma, skal kommateringen være således: *Det synes jeg faktisk (,) er okay præcist formuleret*, dvs. ikke noget komma efter *det* og valgfrit komma efter *faktisk*. Hvis man ikke sætter startkomma, skal der ikke være noget komma overhovedet.

Når så mange sætter kommaerne på samme måde som man har gjort det i Politiken, skyldes det formentlig at man tror der er tale om et indskud: *Det (synes jeg faktisk) er okay præcist formuleret*. Denne mulighed vil dog være ret påfaldende i det nævnte eksempel.

**MHA**





## Komme eller være i vælten



Jeg mener at udtrykket at *komme* eller *være i vælten* bruges om nogen eller noget der omtales meget og er på mode – og dermed er et positivt udtryk. Imidlertid synes jeg oftere og oftere at jeg ser udtrykket brugt i en negativ betydning. Kan det være rigtigt?



Ja, udtrykket at *være* eller *komme i vælten* kan nu også bruges i en negativ betydning. Der er tale om et af den slags udtryk som de fleste af os kender, men hvor man ikke rigtig ved hvor udtrykket kommer fra. Hvad er det for en vælt der er tale om? Ordbøgerne giver ikke megen hjælp med hensyn til *vælt*'s oprindelse. I Ordbog over det danske Sprog på ordnet.dk oplyses det at *vælt* muligvis er knyttet til det tyske *wählen* i betydningen 'lægge trumf op', mens Den Danske Ordbog (også på ordnet.dk) under opslagsordet *vælten* oplyser at det er bestemt form af det forældede ord *vælt* 'trumf', der er af uvis oprindelse.

Såvel Ordbog over det danske Sprog som Den Danske Ordbog angiver altså en forbindelse mellem det forældede ord *vælt* og ordet *trumf*. I Ordbog over det danske Sprog på ordnet.dk angives betydning 1 netop som 'trumf', og der gives et citat fra Christian Molbechs Dansk Ordbog, hvor der i førsteudgaven fra 1833 står om *vælt* at det nu næsten er fortrængt "af det fremmede Trumf". Det (måske) tyske låneord *vælt*, der ser så dansk ud, er altså allerede engang i 1800-tallet blevet fortrængt af det franske låneord *trumf*, og nu kender vi kun *vælt* i udtrykket at *være i vælten*.

Dette udtryk findes i betydning 2.2 i Ordbog over det danske Sprog, og det angives at det betyder 'have, faa en betydningsfuld position,

stor indflydelse, betydning; være, blive toneangivende, førende, feteret, omtalt, paa mode'. Den Danske Ordbog angiver at udtrykket betyder 'være genstand for megen (medie)omtale; være på mode', mens Nudansk Ordbog på ordbogen.com giver den mere kortfattede betydningsoplysning 'være populær'. Ingen af de nævnte ordbøger angiver altså at det skulle være negativt at være i vælten.

I Den Danske Netordbog på ordbogen.com er *være i vælten* delt op i to betydninger, nemlig 'som har interesse og betydning på det givne tidspunkt for en stor gruppe af mennesker, enten lokalt, nationalt eller internationalt' og 'som er under øget bevågenhed af særligt medierne eller den brede befolkning grundet mistanke om lovbrud, uetisk opførsel, provokerende udtalelser eller lignende'.

Ordbogen knytter en såkaldt leksikalsk anmærkning til udtrykket der lyder: "Som det ses af betydning 1, er det normalt noget positivt at være i vælten. Dette udtryk kan dog også bruges neutralt eller endda negativt for at signalisere, at noget er i fokus på en negativ måde".

Det sidste fremgår bl.a. af dette citat fra dr.dk 19.12.2018: "Facebook kom særligt i vælten, da det i foråret kom frem, at virksomheden havde givet adgang til data fra 50 millioner til en akademiker, som solgte dem videre til analysefirmaet Cambridge Analytica – uden brugerne vidste besked".

**MHA**

NÆSTE NUMMER UDKOMMER I SEPTEMBER 2019

Dansk  
Sprognævn

### VIDSTE DU ...

... at brunsvigeren – i betydningen 'gærdejskage overhældt med en brun masse af farin og smør' – blev "indført i Handelen under dette Navn for mange Aar siden af en københavnsk Bager"? Sådan står det opført i Ordbog over det danske Sprog (<https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=brunsviger>). Og her gik vi og troede at vi med Sprognævnets nye adresse på Fyn var kommet til brunsvigerens oprindelsessted.

KLD



- Ansvarshavende redaktør: Thomas Hestbæk Andersen
- Redaktion: Margrethe Heidemann Andersen, Kirsten Lindø Dolberg-Møller, Ida Elisabeth Mørch og Marianne Rathje
- ISSN: 2446-3124
- Layout: Pernille Kleinert
- DTP: Jannerup A/S

Usignerede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

AK	Anne Kjærgaard
ASH	Anna Sofie Hartling
ESJ	Eva Skaftø Jensen
IEM	Ida Elisabeth Mørch
JS	Jørgen Schack
KLD	Kirsten Lindø Dolberg-Møller
MHA	Margrethe Heidemann Andersen
MR	Marianne Rathje
PJH	Peter Juel Henriksen
SK	Sabine Kirchmeier
THA	Thomas Hestbæk Andersen
TW	Thomas Widmann

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Tidsskriftet udkommer 4 gange om året og er gratis. **Tilmelding sker på Sprognævnets hjemmeside.** Så får du en e-mail 4 gange om året, dvs. hver gang bladet udkommer.

Følg også Dansk Sprognævn på nettet, på LinkedIn og på Facebook:

- Hjemmesiden: [dsn.dk](http://dsn.dk)
- LinkedIn: [Dansk Sprognævn](#)
- Facebook: [Dansk Sprognævn](#)

Dansk  
Sprognævn

Adelgade 119 B

5400 Bogense